

De universiteit schiet tekort¹

Arnoud W.A. Boot*

3 maart 2008

Samenvatting: Het Nederlandse hoger onderwijs en universiteiten moeten een volgende kwaliteitsslag gaan maken: een waar kwaliteit van het onderwijs en investeren in de omgeving centraal staan. Meer dan ooit is de universiteit de ‘lokale verankering van globalisering’. Als het ergens aan ontbreekt in de Nederlandse universitaire wereld is het concurrentie op het gebied van met name onderwijs, waardoor onvoldoende kwaliteitsprikkels bestaan met als consequentie een onvoldoende maatschappelijk rendement op de toch aanzienlijke investeringen in het hoger onderwijs. De universiteit moet de markt op, maar wie dit interpreteert als weer een roep tot commercialisering van het hoger onderwijs zit verkeerd. Topuniversiteiten bewaken hun eigen wetenschappelijke en onafhankelijke positionering. De maatschappij vraagt om kritische en creatieve geesten, en juist ook mensen die nieuwe wegen willen in slaan. Distantie en abstractie – kenmerken van wetenschapsbeoefening – passen hier ten ene malen bij.

---

¹ Dit artikel is een bewerking van delen van een binnenkort bij Amsterdam University Press te verschijnen boekje onder de titel ‘Universiteit: van kostenpost tot motor van de economie’, zie Boot (2008).

*Hoogleraar Ondernemingsfinanciering en Financiële Markten aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het Amsterdam Center for Law & Economics (ACLE), e-mail: a.w.a.boot@uva.nl.

1. Inleiding

De toenemende internationale concurrentie en globalisering plaatsen de nationale economieën zoals die van Nederland voor grote uitdagingen. Welke kansen en bedreigingen komen op ons af? En hoe moeten we op de kansen inspelen en hoe moeten we ons wapenen tegen de bedreigingen? Als econoom houd ik mij vooral bezig met economische processen, maar economische aanpassingen zullen hand in hand moeten gaan met veel bredere aanpassingen in de maatschappij, met name gericht op het bewerkstelligen van vernieuwing en dynamiek. De universiteit van ‘morgen’ zie ik als bron van vernieuwing en dynamiek, met een grote magneetwerking en uitstraling op haar omgeving.

Universiteiten zorgen, om te spreken in de woorden van de OECD (2007a), voor een “lokale verankering van globalisatie”. In mijn woorden, universiteiten hebben via onderzoek en onderwijs een grote invloed op de kwaliteit van het aanwezige human capital, en mede daardoor op het aanpassingsvermogen van onze economie. Voor de overheid biedt dit een belangrijk houvast. Het cruciale vraagstuk voor de overheid is welke ruimte er is voor nationaal beleid in een steeds meer internationale omgeving. Onderwijs en onderzoek vallen volledig in deze nationale beleidsruimte en het juiste gebruik van deze beleidsruimte is van wezenlijke invloed op onze welvaart.

In dit artikel zal ik een kritische beoordeling geven van de prestaties en positionering van Nederlandse universiteiten. Mijn conclusie is dat Nederlandse universiteiten een relatief goede uitgangspositie hebben maar dat de uitdagingen die op ons afkomen elke vorm van zelfgenoegzaamheid zullen afstraffen. Een volgende kwaliteitsslag moet worden gemaakt. Een boodschap is dat in de Nederlandse universitaire wereld het ontbreekt aan concurrentie op het gebied van met name onderwijs, waardoor er onvoldoende kwaliteitsprikkels zijn en daarmee ook een onvoldoende maatschappelijk rendement op de toch aanzienlijke overheidsinvesteringen in het hoger onderwijs. Ook investeren universiteiten volstrekt onvoldoende in hun omgeving. Van een

magneetwerking op de omgeving is amper sprake. Het is dan ook niet verrassend dat verworven kennis onvoldoende zijn weg vindt naar de maatschappij. De universiteit moet dus de markt op om zijn stakeholders te vinden. Wie dit interpreteert als weer een roep tot commercialisering van het hoger onderwijs zit helemaal verkeerd. Topuniversiteiten bewaken hun eigen wetenschappelijke en onafhankelijke missie en positionering. De maatschappij vraagt om kritische en creatieve geesten, en juist ook mensen die nieuwe wegen willen in slaan. Distantie en abstractie – kenmerken van wetenschapsbeoefening – passen hier ten ene malen bij.

De indeling van het artikel is als volgt. In paragraaf 2 analyseer ik de effectiviteit van het overheidsbeleid op het gebied van onderwijs en onderzoek in het licht van de gewenste dynamiek en vernieuwing in de samenleving. Vanuit deze achtergrond definieer ik in paragraaf 3 wat ik zie als de plaats van de universiteit in de maatschappij. In paragraaf 4 geef ik een beoordeling van de Nederlandse universiteiten. Wat doen ze het goed, en waar schort het aan? Een probleem dat ik met name aan de orde stel is de silostructuur die het Nederlands hoger onderwijs kenmerkt met de extreem vroege studiekeuzes en ingebakken homogeniteit die haaks staan op de dynamische samenleving van morgen. Vervolgens bekijk ik in paragraaf 5 of de universiteit ‘de markt op moet’. Het antwoord hierop is bevestigend. Dit biedt de mogelijkheid om los te komen van de vastgeroeste gewoontes. Een conclusie die daar getrokken wordt is dat dit zich zeer wel verhoudt met de wetenschappelijke en waardevrije missie van de universiteit. Paragraaf 6 besluit.

2. Effectiviteit van overheidsbeleid

In evaluaties van de Nederlandse economie wordt een aantal zorgpunten genoemd. Nederland zou te weinig hoogwaardige economische activiteiten hebben, relatief weinig innovatieve startende bedrijven, en weinig doorgroei van nieuwe ondernemingen van klein naar groot.² Daarnaast wordt geconstateerd dat investeringen in R&D in Nederland achterblijven ten opzichte van het buitenland; dit betreffen overigens primair achterblijvende private investeringen.³ In veel mindere mate kan ook gewezen worden op achterblijvende publieke uitgaven aan onderwijs, inclusief tertiair (hoger) onderwijs. Dit verwijst dan niet naar het absolute niveau, Nederland scoort bovengemiddeld in publieke uitgaven aan onderwijs en onderzoek, maar naar het teruglopen van deze uitgaven.⁴

Tegen deze achtergrond is het begrijpelijk dat door velen wordt gepleit voor grotere investeringen in onderwijs en onderzoek. Hoe voor de hand liggend dit ook mag lijken, het is echter geen vanzelfsprekendheid dat hogere uitgaven aan onderwijs en onderzoek ook daadwerkelijk een positief effect zullen hebben op de dynamiek en de innovatie in de economie. Hoewel gemiddeld genomen innovatieve economieën hogere uitgaven aan onderwijs en onderzoek hebben, mag niet zomaar een causaliteit worden verondersteld van hogere uitgaven naar meer dynamiek. De belangrijkste misvatting op dit beleidsdossier is namelijk dat een *correlatie* tussen uitgaven aan onderzoek en onderwijs enerzijds en dynamiek en vernieuwing anderzijds wordt geïnterpreteerd als *causaliteit*. Het empirische bewijs voor een causaliteit is niet aan te tonen. In het geval van Nederland met de relatief hoge publieke uitgaven maar lage private uitgaven moet de vraag worden gesteld waarom de private uitgaven zo laag

---

² Zie het overzicht van Boot en Schmeits (2004) en de daarin opgenomen referenties.

³ Voor een deel wordt dit veroorzaakt door de afwijkende Nederlandse sectorstructuur (zie ook OECD, 2007c). Dit is overigens geen afdoende verklaring. De uitgaven blijven structureel achter zelfs als gecorrigeerd wordt voor de sectorstructuur. Ook is de sectorstructuur ten dele endogeen. Zie ook de rapportages van het Innovationplatform (2006).

⁴ Deze opmerkingen betreffen het hoger onderwijs. Voor onderwijs in het algemeen is het plaatje slechter. De statistieken laten zien dat Nederland 4,99% van haar GDP besteedt aan onderwijs (hiervan is 0,44% private funding). De VS zit op 7,46% en de OECD landen op 5,88%. Private funding betreft 2,07% in de VS en 0,7% gemiddeld in de OECD (OECD, 2007b).

zijn. Als de markt niet bereid is te investeren waarom zouden we dan wel van een extra overheidsinspanning een positief effect verwachten?⁵

Dit roept de vraag op hoe het zit met de positionering van onze universiteiten. Eerder heb ik aangegeven dat universiteiten een belangrijke rol spelen, of in ieder geval zouden moeten spelen, in het proces van vernieuwing en dynamisering. Is de positionering van de universiteiten afgestemd op de door mij als essentieel gedefinieerde rol van universiteiten in de dynamisering en vernieuwing van de maatschappij?⁶ En welke prikkels en instrumenten heeft het management van universiteiten om invulling te geven aan de dynamisering- en vernieuwingsmissie?

---

⁵ Vergelijk ook de Lissabon agenda van de Europese regeringsleiders, zie Boot (2006) en Sapir, et. al. (2003). Aghion en Cohen (2004) brengen ook naar voren dat juist voor landen die dicht tegen de 'technological frontier' aanzitten investeringen in 'innovation policies' (inclusief hoger onderwijs) van groot belang zijn.

⁶ Bepaalde tegenstellingen in publieke doelstellingen zijn mogelijk te verwachten. Vanuit de gedachte dat human capital de brandstof is van de kenniseconomie en een van de belangrijkste determinanten van de arbeidsproductiviteit en daarmee van onze welvaart zou de overheid een beleid moeten voeren dat individuen een zo groot mogelijke prikkel – en met name een financiële prikkel – geeft om te investeren in human capital. Maar deze beleidsimplicatie is conflicterend met andere overheidsdoelstellingen. Het creëren van prikkels voor de vorming van human capital gaat namelijk hand in hand met het bewerkstelligen van inkomensverschillen tussen mensen met veel en weinig 'menselijk kapitaal'. Echter, het realiseren van gelijkheid is één van de belangrijkste oorspronkelijke redenen voor overheidsingrijpen in het onderwijs. Dit laatste komt tot uitdrukking in herverdelingsmaatregelen en maatregelen gericht op toegankelijkheid. Zie ook Jacobs en Bovenberg (2005) en Jacobs en Canton (2003).

3. Rol van universiteiten bij vernieuwing

Universiteiten spelen om twee redenen een cruciale rol bij de gewenste vernieuwing en dynamiek in de maatschappij. Ten eerste, zij zijn ‘opvoeders’ van de nieuwe generatie en hebben dus een direct vormend effect op deze jongeren. Ten tweede, de universiteit herbergt creatieve en kritische geesten, die in enige onafhankelijkheid en afzondering (waar nodig) van de directe belangen die spelen in de maatschappij zich kunnen uitleven op het bedenken en ontwikkelen van nieuwe ideeën. Inderdaad, de twee genoemde redenen sluiten direct aan bij de kernactiviteiten van universiteiten: onderwijs en onderzoek. En ja, ze gaan hand in hand. De opvoedkundige taak van universiteiten vraagt om een kritische en onafhankelijke blik. Het is de onafhankelijke, kritische, maar ook creatieve benadering die centraal staat in onderzoek die ook in het onderwijs aan studenten moet worden bijgebracht.

Deze Humboldt-achtige kijk op universiteiten heeft meer recentelijk een nadere aanvulling gekregen. In beleid in bijna alle Westerse landen wordt de zorg uitgesproken dat niet genoeg kennis daadwerkelijk zijn weg vindt naar de maatschappij. Dit wordt ook wel valorisatie genoemd. Een tweetal type beleidsaanpassingen is voorgesteld om dit op te vangen. De eerste is dat de opvoedende taak van de universiteit nader wordt ingevuld door te wijzen op het belang van onderwijs in bijvoorbeeld entrepreneurship. De belangrijkste doelstelling hiervan is om de maatschappij en studenten meer ontvankelijk te maken voor ideeën en vernieuwing. Dus eigenlijk om de ‘maatschappelijke voedingsbodem’ voor ideeën en dynamiek te versterken. Het tweede is dat de universiteit zelf meer aandacht moet hebben voor toepassingen van door haar ontwikkelde kennis. De ontwikkeling van science parks voor commerciële spin-offs, joint ventures, etc. is hiervan een voorbeeld. Beide mechanismen zijn gericht op ‘knowledge spillovers’ en zorgen daarmee voor een lokale verankering van de verworven kennis. Dus afgezien zelfs nog van het algemene belang van beide mechanismen, is er een direct belang bij de regio zelf die geïnvesteerd

heeft in de kenniscreatie en op deze manier een rendement ziet op haar investering (Audretsch en Philips, 2007).

4. Doen Nederlandse universiteiten het goed?

Wie internationale beoordelingen leest over Nederlandse universiteiten krijgt een redelijk positief beeld. Meest in het oog springend is dat Nederlandse wetenschappers hoog staan aangeschreven met naar verhouding hoog geciteerd onderzoek. De OECD concludeert dan ook dat Nederland alleen de Angelsaksische landen voor hoeft te laten gaan (OECD, 2007c).

Deze positieve evaluatie vereist nadrukkelijk een aantal kwalificaties. De belangrijkste is dat we het relatief goed doen in activiteiten die onderhevig zijn aan directe internationale concurrentie – dit betreft het pure academische onderzoek. Waar we het als hoger onderwijs slecht doen, of althans veel beter kunnen doen, is in activiteiten die vooralsnog niet onderhevig zijn aan internationale concurrentie, met name de kwaliteit en toegevoegde waarde van onderwijs en lokale spin-offs. Dit is precies een omgekeerde zorg dan wat normaliter naar buiten komt. Kranten staan namelijk vol van mogelijke bedreigingen voor die activiteiten die wél internationaal moeten concurreren. Bijna altijd gaat dit over onderzoek en de mogelijke braindrain van Nederlandse onderzoekers. Maar waar we door gebrek aan concurrentie falen is in het aanbieden van hoge kwaliteit onderwijs en in het vormgeven en uitvoeren van allerlei activiteiten die de toegevoegde waarde van universiteiten en hogescholen voor de lokale economie optimaliseren. Onderwijs staat in deze paragraaf centraal. De lokale spin-offs komen terug in paragraaf 5.

Het hoger onderwijs behoeft een veel hogere kwaliteit. Het is niet de zesjesmentaliteit van studenten die een probleem is, maar het nagenoeg ontbreken van welke prikkel dan ook om goed onderwijs te geven. Van een werkelijke beloning voor het geven van goed onderwijs is veelal geen sprake. Afgezien van het negatieve effect op de toegevoegde waarde van opleidingen en de motivatie van studenten is een dergelijke

status quo onhoudbaar. Naar de toekomst toe zal er een concurrentie ontstaan tussen opleidingen, niet alleen nationaal maar uiteindelijk ook grensoverschrijdend.⁷

De consequenties van deze achterblijvende kwaliteit van het onderwijs liggen ook aan de wortel van de grote uitval onder studenten. Er is een soort vrijblijvende mentaliteit gecreëerd en wel aan alle kanten. De wetenschappelijke staf wordt niet, of volstrekt onvoldoende afgerekend op de kwaliteit van het onderwijs en studenten worden eigenlijk aan hun lot overgelaten. In ruil daarvoor hoeven zij – de studenten – ook geen commitment te tonen. Hoe anders valt te verklaren dat studenten vier tentamenkansen per jaar hebben waar ze geheel willekeurig al of niet gebruik van kunnen maken? Als het onderwijs werkelijk serieus werd genomen dan zou aan deze vrijheid blijheid meteen een eind worden gemaakt. De hoge uitval van studenten is hiermee dus makkelijk te verklaren. Ten ene malen ontbreekt de peer pressure en organisatorische inbedding van het onderwijs die gezamenlijk een context verschaffen waarin studiesucces tot hoogste goed wordt verheven.

Naar de toekomst toe speelt het vraagstuk of het Nederlandse systeem houdbaar is. Universiteiten zullen moeten leren hoe te concurreren. Het is een illusie te denken dat wij kunnen vasthouden aan *i.* geen selectie van studenten, *ii.* geen collegegeld differentiatie, en *iii.* het gesloten systeem, dus geen ‘open bestel’. Met dit laatste bedoel ik dat toetredingsmogelijkheden van onderwijsinstellingen tot de ‘markt van hoger onderwijs’ worden vergemakkelijkt waarbij er op een bepaalde manier een ‘level playing field’ kan ontstaan.⁸

En het silo-systeem?

---

⁷ Een positieve uitzondering zijn de Ph.D. (AIO) opleidingen. Deze zijn nauw gerelateerd aan de (top)onderzoekdimensie welke wel sterk beïnvloed wordt door internationale concurrentie.

⁸ Het Ministerie van OCW merkt terecht op dat de problematiek van ‘open bestel’ complex is. Dit betreft enerzijds de te verwachten moeilijkheden bij het introduceren van een verandering in een complex vormgegeven systeem, en anderzijds wat precies moet worden verstaan onder een ‘level playing field’ (Ministerie van OCW, 2007a). Als cruciaal element van ‘level playing field’ zie ik dat nieuwe (private?) instellingen een bepaald ‘level playing field’ kunnen verwachten. Dit heeft onder meer met toegang tot subsidies en bekostiging in het algemeen te maken.

Daarnaast speelt de onhoudbaarheid van het Nederlandse silosysteem. Studenten worden gedwongen zeer vroeg keuzes te maken. Als je naar het Nederlandse model kijkt zou je denken dat het onmogelijk is om jurist te worden als je niet vanaf de eerste seconde van de universitaire studentenloopbaan je hierin specialiseert. Op dit punt ligt in mijn ogen een van de belangrijkste tekortkomingen van Nederlandse universiteiten. Het silosysteem belemmert creativiteit en leidt tot verstarring. Verstarring ontstaat vaak in de meest letterlijke zin. Silo's stellen insiders in staat hun bestaande positie te beschermen. In het geval van bijna elke universitaire studie leidt de silogedachte tot gesloten onderwijsprogramma's met weinig keuzevrijheid waarin insiders hun huidige positie (en vaak ook achterhaalde cursussen) kunnen blijven aanbieden zonder dat men met de neus op de feiten wordt gedrukt. Inderdaad, vernieuwing en concurrentie worden daarmee vaak onmogelijk gemaakt. De studenten worden gedwongen via een en dezelfde weg 'naar Rome te gaan', en dat terwijl er vele wegen naar Rome zijn.

Internationaal onderzoek laat zien dat een bredere en meer diverse achtergrond van studenten leidt tot meer ondernemend gedrag (Lazear, 2004).⁹ Tegelijkertijd leidt het silosysteem ook tot een wetenschappelijke staf die bijna niet 'uit zijn eigen silo komt', en dus weinig gelegenheid heeft voor een creatieve uitwisseling van ideeën.¹⁰ Er is dus een extreem grote homogeniteit ingebouwd in het Nederlandse onderwijssysteem die haaks staat op de meerdimensionale uitdagingen waar de moderne en dynamische kenniseconomie om vraagt.¹¹

---

⁹ In de economische wetenschappen is er traditioneel weinig aandacht voor concepten zoals ondernemerschap. Gelukkig is er sprake van een toenemende aandacht. Toch is er over de tijd weldegelijk door grote economen aandacht besteed aan ondernemerschap. Wie kent niet de 'creative destruction' van Schumpeter of de 'animal spirits' van Keynes? Ook de Nobelprijswinnaars Phelps en Hayek hebben zich nadrukkelijk met ondernemerschap bezig gehouden. Zij benadrukken met name het belang van diversiteit en creativiteit voor ondernemerschap. De bereidheid tot experimentation in het toepassen van nieuwe ideeën en innovaties is afhankelijk van een toegang tot relatief brede kennis, zie Phelps (2006) en Hayek (1945).

¹⁰ Zie ook de beschrijvingen in Lenoir, et. al. (2003) over de inbreng van Stanford University in het totstandkomen van de Silicon Value. Het min of meer toevallig bij elkaar komen van wetenschappers uit diverse disciplines was cruciaal voor het tot stand komen van een aantal toonaangevende spin-offs.

¹¹ De OECD merkt op dat het silosysteem evenzeer kenmerkend is in het pre-universitaire stadium (OECD, 2007c). Zij verwijst nadrukkelijk naar het discriminerende effect van het silosysteem in het middelbaar onderwijs met vroege keuzes en selecties. Leerlingen uit mindere milieus komen vaak op een te laag niveau terecht en worden daarmee de pas afgesneden naar het hoger onderwijs. Dit leidt tot een

---

verdere versterking van de homogeniteit, nu ook naar sociale en economische achtergrond. Voor ondernemerschap heeft dit een verder negatief effect via grotere homogeniteit. Overigens is het verrassend dat minister Plasterk in een reactie op het OECD rapport stelt dat “I disagree with the suggestion that the choice of secondary school type forms an impediment to pupils’ transferring to higher education” om vervolgens toch een batterij van maatregelen voor te stellen gericht op het mitigeren van dat probleem (Ministerie van OCW, 2007b).

5. Universiteit en markt

Het gebrek aan concurrentie heeft ook grote invloed op de investeringen die universiteiten doen in hun omgeving. Contacten met bedrijven worden niet systematisch onderhouden, hetzelfde geldt voor die met andere stakeholders. Ook hier moet het mogelijk zijn te komen tot een betere aansturing van de universiteit.

De universiteit zal toegewijd, en dus consistent en systematisch, deze contacten moeten onderhouden. Dergelijke contacten moeten een tweerichtingsverkeer zijn. Wederzijds zal er geleerd worden, dus de omgeving heeft iets aan de universiteit en de universiteit leert van haar omgeving. Deze wederzijdse beïnvloeding versterkt de toegevoegde waarde die de universiteit voor haar omgeving kan hebben. In het verlengde hiervan zullen ook de financiële relaties tussen universiteit en stakeholders intensiveren. Inderdaad de universiteit moet ‘de markt op’ voor private funding.

Overigens zal fundamenteel onderzoek slechts zelden via de markt gefinancierd worden. De ervaringen uit de VS bieden een interessant perspectief. Fundamenteel onderzoek wordt ook in de VS grotendeels gefinancierd uit publieke middelen, met name overheidsgerelateerde research grants. Private funding kan hier moeilijk voor worden verkregen, en voorzover het verkregen wordt komt het met aanzienlijke ‘strings attached’ en staat dan op gespannen voet met het fundamentele karakter van het onderzoek (zie Lenoir et. al., 2003). Ook is het de vraag of de breedte die een universiteit kent met vele minder ‘marketable’ richtingen (pure wiskunde, kerkgeschiedenis, algemene taalwetenschappen, etc.) met privaat geld gefinancierd kan worden. Het private rendement op deze activiteiten is veelal beperkt terwijl de maatschappij als geheel hier mogelijk wel grote waarde aan toekent. Economen spreken dan over ‘social returns’ die hoger zijn dan ‘private returns’; hiervan is sprake bij activiteiten met aanzienlijke externe effecten.¹²

---

¹² De economisch ingewijden zouden terecht kunnen opmerken dat dergelijke publieke doelstellingen via contracten kunnen worden aanbesteed bij private partijen, en dus weldegelijk in een privaat for-profit universitair model zijn te realiseren. Dit is juist. De vraag is echter of een dergelijke contractuele

Sommigen zullen opmerken dat in een globaliserende wereld er geen ruimte is voor dergelijke edelmoedige doelstellingen. Dit slaat de plank echter geheel mis. Het lokale vestigingsklimaat wordt namelijk nadrukkelijk in positieve zin beïnvloed door de aanwezigheid van een academisch, en rijk sociaal cultureel klimaat met dito voorzieningen en diversiteit. Het creëren van een dergelijk klimaat is voor private partijen bijna onmogelijk gezien de grote onderlinge coördinatieproblemen en het dreigende ‘free rider’ gedrag. Een overheid kan dan een belangrijke rol spelen om deze op te heffen.

Het is dan ook niet verrassend dat waar we ook kijken in de wereld universiteiten slechts zelden pure for-profit ondernemingen zijn (zie Mazzarotto, 2007). Wat we wel zien, en met name in de Verenigde Staten, is dat universiteiten private not-for-profit instellingen zijn, met vaak ook een (gedeeltelijk hiermee samenhangende) grotere rol van de omgeving in het wel en wee van de universiteit. De Amerikaanse stakeholders (bedrijven, voormalig studenten, etc.) hebben dus een veel indringender band met ‘hun’ universiteit. Het is deze binding met de omgeving waar voor de Nederlandse universiteiten een belangrijke uitdaging ligt. Hier ligt ook het potentieel voor toegang tot private geldstromen.

Maar hoe private financiering te verwezenlijken? Ook hier is sprake van het moeten overwinnen van culturele barrières en andere gebruiken. In Nederland zijn de niet-overheid gerelateerde geldstromen naar universiteiten zeer beperkt. En ja, het is mogelijk om het bedrijfsleven te bekritisieren dat ze voor een dubbeltje op de eerste rang willen zitten. Maar universiteiten moeten vooral ook de hand in eigen boezem steken. Geld komt niet vanzelf. Het vergt inspanning. Daarnaast hebben universiteiten zichzelf voor een dubbeltje op de eerste rang aangeboden. Een heel leger aan voor een-tiende aangestelde hoogleraren bevolkt de Nederlandse universiteiten. Waarom kan

---

wereld mogelijk is gezien door bijvoorbeeld problemen van informatieasymmetrie. Een simpel voorbeeld is dat contractueel geregeld onderzoek in pure wiskunde toch meer een toegepaste kant wordt opgestuurd, en dus meer gebonden wordt.

een bedrijf voor letterlijk een een-tiende hoogleraarsalaris een leerstoel krijgen aan de universiteit? In mijn interpretatie hebben universiteiten door een gebrek aan zelfvertrouwen op dit punt zichzelf in de uitverkoop gezet.

De suggestie die vaak gedaan wordt is dat universiteiten zichzelf compromitteren door de markt op te gaan. Het zou niet te verenigen zijn met waarde vrij onderzoek. Er is hier maar één antwoord op mogelijk. De universiteit heeft dit zelf in de hand. Zij zal een eigen strategie moeten formuleren, en moeten opereren vanuit een van te voren doordacht beleid. Grote scherpte is echter nodig. Universiteiten moeten zich echt gaan profileren. Het creëren van concurrentie tussen instellingen van hoger onderwijs is hiertoe een belangrijk instrument. Dit zet een grote rem op de in dit land onuitroeibare drang om samenwerking af te dwingen. In het hoger onderwijs is dit in principe niet gewenst op gebieden waar een overvloed aan studenten en middelen beschikbaar is.¹³ Concurrentie moet een kans krijgen waar mogelijk. De maakbaarheid van de samenleving waar de bestuurlijke elite meestal vanuit gaat is dus beperkt. Faciliteren, ruimte geven en dus loslaten, moet het devies zijn. Het afdwingen van samenwerking tussen ‘logge’ instellingen van hoger onderwijs is veelal ongewenst.

---

¹³ Dit maakt de markt voor bijvoorbeeld business education dus fundamenteel anders dan die van bijvoorbeeld het opleiden van wiskundigen. In dat laatste geval is sprake van een handvol studenten hetgeen consolidatie van onderzoek- en onderwijs capaciteit vraagt. Hetzelfde geldt voor die beta-richtingen waar grote investeringen nodig zijn in onderzoek apparatuur. Juist op het punt van business education is het vaak zo dat op de echt succesvolle plaatsen concurrenten min of meer naast elkaar staan, vergelijk IESE en ESADE in Barcelona (twee van de top zes business scholen in Europa), MIT en Harvard in Boston, Stanford en UC Berkeley in San Francisco, Duke University en de University of North Carolina in Chapel Hill/Durham, Kellogg en University of Chicago in Chicago, Stern NYU en Columbia in New York, etc. etc.

6. Slotopmerkingen

Universiteiten moeten dus de markt op. Hoe internationaal en mobiel het topacademische personeel van universiteiten ook mag zijn, de universiteit zelf moet de lokale verankering zijn van al dit kosmopolitische geweld. De universiteit moet een magneet worden voor bedrijvigheid, met grote uitstraling naar haar omgeving. De interactie met de omgeving, veelal via onderwijsprogramma's, contacten met afgestudeerden, samenwerking met bedrijven en (overheids-)instellingen in de omgeving, moeten zorgen voor een serieuze verankering van de universiteit.

Alleen met deze lokale verankering kan invulling worden gegeven aan mijn centrale boodschap: universiteiten moeten een leidende rol gaan spelen in de dynamisering van de maatschappij. Een ondernemende samenleving is wat wij nodig hebben, maar het komen tot een dergelijke samenleving vergt culturele veranderingen. Het spel tussen universiteiten en maatschappij is een tweerichtingsverkeer. De universiteit moet de maatschappij op sleeptouw nemen, maar de maatschappij zelf moet ook bevruchtend zijn voor de universiteiten.

De universiteit, en met name het management van de universiteit en de afzonderlijke faculteiten, zal deze lijn als keihard beleid moeten uitzetten en vasthouden. Concurrentie tussen universiteiten is hiervoor onmisbaar. Zonder dat heerst gezapigheid. De succesvolle topuniversiteiten in de wereld zijn die universiteiten die vanuit een eigen krachtige wetenschappelijke identiteit de wereld tegemoet treden. En vervolgens wel de noodzakelijke investeringen doen om de brug naar de praktijk te slaan en daarmee dus weldegelijk zich midden in de maatschappij plaatsen.

Referenties:

- Aghion, P., en E. Cohen, 2004, '*Education et croissance*', Report for the Conseil D'Analyse Economique, La Documentation Française, Paris.
- Audretsch, D., en R.J. Phillips, 2007, '*Entrepreneurship, State Economic Development Policy, and the Entrepreneurial University*', discussion paper.
- Boot, A.W.A., 2008, 'Universiteit: van kostenpost tot motor van de economie', *Amsterdam University Press*, te verschijnen, zie www.acle.nl.
- Boot, A.W.A., 2006, 'EU and Economic Growth', in: *Competitiveness, Social Responsibility and Economic Growth*, (Prasnikar, J. ed.), Nova Science Publishers, New York, pp. 19-30.
- Boot, A.W.A., en A. Schmeits, 2004, 'Imperfecties in de vermogensmarkt' in: *Innovatie in Nederland*, (B. Jacobs en J. Theeuwes, eds.), Preadviezen voor de Koninklijke Vereniging van Staathuishoudkunde, pp. 95-130.
- Hayek, F., 1945, 'The Use of Knowledge in Society', *American Economic Review* 35, pp. 519-530.
- Innovatieplatform 2006, *Kennisinvesteringsagenda 2006-2016*, discussienota van de Werkgroep Kennisinvesteringsagenda van het innovatieplatform, mei.
- Ischinger, B., 2006, 'Editorial', in: *Education at a Glance: OECD indicators 2006*, OECD Publishing, Parijs.
- Jacobs, B., en L. Bovenberg, 2005, 'Redistribution and Education Subsidies are Siamese Twins', *Journal of Public Economics*, 89, pp. 2005-2036.
- Jacobs, B., en E. Canton, 2003, '*Effecten van invoering van een sociaal leenstelsel in het Nederlands hoger onderwijs*', CPB Document.
- Lazear, E. P., 2004, 'Balanced Skills and Entrepreneurship', *American Economic Review* 94, pp. 208-211.
- Lenior, T., N. Rosenberg, H. Rowen, C. Lecuyer, J. Colyvas en B. Goldfarb, 2003, '*Inventing the Entrepreneurial University: Stanford and the Co-Evolution of Silicon Valley*', discussion paper.

- Mazzarotto, N., 2007, '*Competition and Market Incentives in Higher Education*', discussion paper.
- Ministerie van OCW, 2007a, '*Het hoogste goed: strategische agenda voor het hoger onderwijs-, onderzoek- en wetenschapsbeleid*', nota, november.
- Ministerie van OCW, 2007b, '*Response of Minister Plasterk of Education, Culture and Science to the OECD Report on Higher Education and Research Policy in the Netherlands*', Den Haag, mei.
- OECD, 2007a, '*Higher Education and Regions: Globally Competitive, Locally Engaged*', OECD, Parijs.
- OECD, 2007b, 'OECD in Figures 2007', *OECD Observer 2007/Supplement 1*, OECD, Parijs.
- OECD, 2007c, 'Thematic Review of Tertiary Education: The Netherlands', *Country Note*, OECD, Parijs.
- Phelps, E. S., 2006, '*Macro-economics for a Modern Economy*', Nobel-prize lecture, 8 december, Stockholm.
- Sapir, A., P. Aghion, G. Bertola, M. Hellwig, J. Pisani-Ferry, D. Rosatim, J. Vinals en H. Wallace, 2003, *An Agenda for a Growing Europe – Making the EU Economic System Deliver*, Report of an independent high-level study group established on initiative of the President of the European Commission.